

Utbildningsförvaltningen
Teresia Kjellgren
0171-626426
teresia.kjellgren@enkoping.se

Svar på remiss "Skärpta villkor för friskolesektorn" (2025:37)

Bakgrund

En remiss från Utbildningsdepartementet inkom till utbildningsförvaltningen den 8 april 2025. Remissen är ett delbetänkande av "Utredning om vinst i skolan". Utredningens uppdrag var att föreslå en reglering för att säkerställa att skattemedel avsedda för skolan används korrekt.

Utredningen har fått tilläggsdirektiv:

- Förbud mot vinstutdelning under vissa omständigheter.
- Säkerställande av stabil ekonomi för enskilda huvudmän.
- Möjlighet till återkrav av skolpeng och skärpta sanktioner.
- Bedömning av negativa konsekvenser vid ansökan om godkännande som huvudman.
- Ökade möjligheter för tillsynsmyndigheter att hindra olämpliga personer från att utöva inflytande.
- Krav på ny ansökan om godkännande vid ägarbyten eller förändringar.

Utredningens uppdrag omfattar skolformerna, förskola, förskoleklass, grundskola, anpassad grundskola, gymnasieskola, anpassad gymnasieskola och fritidshem.

Nämnden har möjlighet att inkomma med synpunkter i anslutning till nämndsammanträdet i juni 2025.

Utbildningsdepartementet vill ha nämndens synpunkter redovisade i en "Sammanfattning" och om nämnden har några övriga synpunkter under rubrik "Övergripande synpunkter". Synpunkter avseende konsekvensanalysen bör lämnas under rubriken "Konsekvenser".

Sammanfattning

Förslagen i utredningen bör leda till ökad likvärdighet för elever i både kommunala skolor och friskolor. Utbildningsnämnden har valt att kommentera de områden som nämnden bedömer ökar likvärdigheten mellan skolor.

Kapitel 5

Förbud mot vinstutdelning och andra värdeöverföringar i vissa situationer

Utredningens förslag är att införa ett värdeöverföringsförbud i skollagen. Ett värdeöverföringsförbud inom fristående skolverksamhet innebär att skolhuvudmän tillfälligt hindras från att föra över resurser, exempelvis i form av vinstutdelningar eller koncernbidrag, till andra delar av verksamheten eller till ägare. Syftet är att säkerställa att offentliga medel används på ett ansvarsfullt och långsiktigt sätt i förskolor, skolor och fritidshem som drivs av privata aktörer. Utredningen föreslår ett nytt regelverk där sådana förbud införs i skollagen. Förbudet ska gälla under vissa omständigheter. Dessa är vid nyetablering, ägarbyte samt när allvarliga kvalitetsbrister konstaterats. Det är tänkt att utgöra ett riktat verktyg för att motverka att skattemedel förs ut ur verksamheten i syften som inte rör utbildning.

Bedömning

Utbildningsnämnden bedömer att förslaget har flera fördelar. Bland annat att det stärker skyddet för offentliga medel genom att begränsa möjligheten till värdeöverföringar i känsliga faser av en verksamhets uppstart och utveckling. Men även att det ökar transparensen, då kravet på särredovisning på enhetsnivå gör det lättare att följa hur skolpengen används. Det blir en möjlighet att följa pengarnas väg från kommun till skola till elev.

Bedömning är också att förbudet kan bidra till ökad långsiktighet i verksamheten samt bidra till mer jämlika konkurrensvillkor mellan kommunala och fristående skolor.

Vidare kan otydligheter kring vad som exakt räknas som en otillåten värdeöverföring leda till rättsosäkerhet och behov av rättslig prövning. En annan begränsning är att förbudet endast är tillämpligt i vissa situationer, vilket innebär att andra former av otillbörlig vinsthantering kan falla utanför regleringens räckvidd. Nämnden har funderingar kring dessa situationer och ser att det kan bidra till större koncerner än idag, då mindre bolag kan komma ha svårare att hantera förslaget.

Sammanfattningsvis innebär förslaget en skärpning av regelverket kring hur resurser inom skolan får användas. Det erbjuder bättre kontroll, större insyn och skydd för skattemedel, men ställer också ökade krav på huvudmännen och kan påverka sektorns utveckling på sikt. En välavvägd implementering med tydlig vägledning blir avgörande för att uppnå syftet.

Kapitel 6

Skärpta krav på enskilda huvudmäns ekonomi och långsiktighet

Utredningen belyser i detta kapitel behovet av ett stärkt regelverk för att säkerställa att enskilda huvudmän inom skolväsendet har tillräcklig ekonomisk stabilitet och långsiktighet för att kunna garantera en trygg och sammanhållen utbildning för barn och elever.

Utgångspunkten är att elever och barn som påbörjar en utbildning vid en fristående förskola eller skola ska kunna slutföra denna utan avbrott, även vid förändringar i verksamheten eller i huvudmannens ekonomiska förhållanden.

Bedömning

Nämnden instämmer med utredningen att ekonomisk stabilitet är avgörande för att säkerställa kvalitet och kontinuitet i utbildningen. Att det även ska bedömas utifrån resultat, likviditet och eget kapital. Långsiktigt ägande och ekonomisk beredskap är viktiga för att undvika plötsliga nedläggningar och säkerställa elevernas rätt till utbildning. Nämnden ställer sig även positiv till att en anmälningssplikt införs för enskilda huvudmän som avser att lägga ned en skolenhet, med krav på skriftlig anmälan till kommunen senast den 1 november året före nedläggningen. Detta för att förbättra planeringen och minska negativa konsekvenser för elever och kommuner.

Nämnden vill även påpeka att förslagen ställer högre krav på tillsynsmyndigheterna, särskilt i fråga om förskolor vars kapacitet redan idag varierar stort. Att säkerställa rättvis och effektiv tillämpning förutsätter ökade resurser och kompetens. Nämnden ser även ett värde i att Skolinspektionen skulle vara tillstånds- och tillsynsmyndighet även för de fristående förskolorna där kommunerna idag är de som har tillstånds- och tillsynsansvaret.

De föreslagna åtgärderna i kapitel 6 har ett tydligt syfte: att säkerställa en trygg och hållbar skolgång för elever i fristående skolverksamheter genom ökad ekonomisk kontroll och långsiktighet.

Sammanfattningsvis bedömer nämnden att fördelarna är tydliga i form av bättre skydd för elever, minskade risker för oplanerade skolstängningar och stärkt tillsyn, vilket bedöms ge en tryggare och mer likvärdig skolgång för eleverna.

Kapitel 8

Återkrav av kommunala bidrag

Nämnden instämmer med utredningens förslag.

"Utredningen föreslår att kommunala bidrag ska kunna återkrävas i vissa fall, inklusive vid brott eller felaktiga utbetalningar. Kommunen ska ha rätt att återkräva bidrag och kunna sätta ned krav på återbetalning om det finns särskilda skäl. Beslut om återkrav ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol."

Kapitel 9

Införande av sanktionsavgifter

Kapitlet behandlar utredningens uppdrag att analysera och föreslå hur skärpta viten och sanktionsavgifter kan införas som tillsynsverktyg inom skolväsendet. Syftet är att stärka tillsynsmyndigheternas möjligheter att säkerställa efterlevnad av lagstiftningen och förbättra kvalitetsarbetet i verksamheter som står under deras tillsyn.

Dagens vitesnivåer är i många fall otillräckliga för att förmå huvudmän att snabbt åtgärda allvarliga brister i sin verksamhet. Ett hinder är ofta svårigheten att bedöma huvudmannens ekonomiska kapacitet, särskilt när det gäller enskilda huvudmän eller sådana som ingår i större koncerner. Mot denna bakgrund finns ett behov av att:

- Ge tillsynsmyndigheter ökade möjligheter att besluta om högre vitesbelopp.
- Införa ett system med sanktionsavgifter som ett komplement till nuvarande vitesförelägganden.

Bedömning:

Ett införande av sanktionsavgifter på det sätt som föreslås i utredningen kan leda till effektivare tillsyn och efterlevnad av regler. Möjligheten att snabbt besluta om sanktionsavgift kan ge en effektiv tillsyn jämfört med i hur det hanteras i dag då det krävs åtalsanmälan och domstolsförfarande. Det i sin tur kan leda till tidsbesparing och minskat resursutnyttjande. Både tillsynsmyndigheter och rättsväsendet avlastas när mindre överträdelse kan hanteras administrativt.

Det kan också leda till en större tydlighet och förutsebarhet. Föreslagna riktlinjer för avgiftsnivåer och beslutskriterier kan leda till mer förutsebara och likformiga bedömningar.

Samtidigt vill nämnden påpeka att det kan uppstå rättssäkerhetsproblem. Övergången från straff till administrativa avgifter kan medföra minskad rättssäkerhet, t.ex. bristande insyn, oklara beviskrav eller svagare möjligheter till försvar.

Det krävs att tillsynsmyndigheterna har rätt kompetens och rutiner för att rättssäkert kunna fatta beslut om sanktionsavgifter. Det kräver utbildning och utveckling av riktlinjer. Här är det särskilt viktigt att uppmärksamma risken med om olika tillsynsmyndigheter får rätt att döma ut en avgift.

Som tillsynsansvariga över fristående förskolor vill nämnden påpeka att de förändrade reglerna kommer innebära en tilltagande mängd administrativa arbetsuppgifter för kommunerna.

Det viktiga är att förändringen leder till att det stärker elevskyddet och utbildningens kvalitet.

Kapitel 10

Villkor för riktade statsbidrag

Utredningen har haft i uppdrag att överväga om det bör införas krav på hur offentliga bidrag används i skolverksamhet som vill ta del av riktade statsbidrag för kvalitetshöjande åtgärder. Fokus ligger särskilt på att begränsa möjligheten till värdeöverföringar hos enskilda huvudmän och hantera statsbidrag i samband med kvalitetsbrister.

Bedömning

Förslagen att villkora statsbidrag med att inga värdeöverföringar får ha skett syftar till att säkerställa att offentliga medel används i verksamheten och bidrar till skolans utveckling. Nämnden bedömer att det stärker statens kontroll över hur skattepengar används och kan motverka att resurser försvinner ur skolan genom till exempelvis vinstutdelningar, särskilt inom koncerndrivna friskolor. Detta kan ses som ett sätt att skydda utbildningssystemets integritet och långsiktiga kvalitet. Och på så sätt stärka likvärdigheten för eleverna när bidrag som har syftet att verka kvalitetshöjande stannar kvar i tänkta verksamheter.

Nämnden anser att förslaget om att bara ge statsbidrag till skolor som inte fått vite för brister i kvalitet kan vara ett bra sätt att säkra grundläggande kvalitet och ansvar. Att staten kan kräva tillbaka pengar vid fel visar också hur viktigt det är med rättssäkerhet och ansvar i bidragssystemet.

Nämnden anser också att alla huvudmän ska ha möjlighet att söka statsbidrag detta för att öka likvärdigheten för eleverna.

Kapitel 13

Skolinspektionens rätt att höra elever under 16 år vid tillsyn och kvalitetsgranskning

Kapitel 13 i utredningen handlar om Skolinspektionens rätt att intervjua elever under 16 år vid tillsyn och kvalitetsgranskning utan att behöva vårdnadshavares samtycke. Idag saknas en sådan uttrycklig rätt i skollagen, till skillnad från till exempel socialtjänstlagen där Inspektionen för vård och omsorg (IVO) redan har motsvarande befogenhet.

Syftet är att effektivisera Skolinspektionens tillsyn och säkerställa barnets rätt att komma till tals i frågor som rör deras utbildning, enligt barnkonventionen.

Bedömning

Nämnden instämmer med utredningens slutsatser och förslag på lagändring då de bedöms stärka barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen och skapa förutsättningar för rättssäkra myndighetsbeslut.

”Utredningens slutsatser: För att tillgodose barns rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i utbildningsfrågor behövs en lagändring. En tydlig bestämmelse i skollagen ska säkerställa Skolinspektionens möjlighet att tala med elever utan vårdnadshavares samtycke,

under förutsättning att det inte är till skada för eleven. Samtalen måste genomföras med respekt för barnets integritet och hänsyn till barnets bästa.

Utredningens förslag: En ny bestämmelse i skollagen föreslås, där det anges att Skolinspektionen vid tillsyn och kvalitetsgranskning får höra elever under 16 år utan vårdnadshavarens föregående samtycke och närvaro. Eleven ska endast höras om det kan antas att samtalet inte medför någon skada. Vårdnadshavare bör informeras i efterhand om att samtal ägt rum, men samtycke ska inte krävas i förväg.”

Sammantagen bedömning

De förslag som presenteras i utredningen syftar till att skapa mer likvärdiga förutsättningar för elever, oavsett om de går i kommunala skolor eller friskolor. En stärkt tillsyn och tydligare sanktionsmöjligheter kan bidra till att alla huvudmän i skolväsendet – oavsett driftsform – tar ett likvärdigt ansvar för att leva upp till lagens krav och tillgodose elevernas rätt till en god utbildning. Dock vill nämnden påpeka att flera av förslagen kan leda till att kommuner och andra huvudmän får en tilltagande mängd administrativa arbetsuppgifter.

Mot denna bakgrund har utbildningsnämnden valt att fokusera sina synpunkter på de delar av utredningen som bedöms ha störst potential att främja likvärdighet mellan skolor. Det handlar om åtgärder som minskar skillnader i kvalitet och rättssäkerhet, och som stärker elevernas möjligheter att få det stöd och den utbildning de har rätt till, oberoende av var de bor eller vilken huvudman som driver skolan.